

Összefoglaló
a keszthely-fenékpusztai késő római erőd
területén végzett ásatásról

2017. 07. 24. – 2017. 08. 18.

Ásatásvezető: Havasi Bálint (Balatoni Múzeum)

Munkatársak: Dr. Heinrich-Tamáskó Orsolya (Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas e. V.), Dr. Roland Prien (Karl-Rupprechts-Univ. Heidelberg)

Ásatási engedély száma: ZA-05D/EU/206-6/2017

A 2017. évi német-magyar közreműködéssel végzett feltárás – mint hitelesítő ásatás – a 2009 óta folyó kutatásokat folytatva a fenékpusztai késő római erőd délkeleti felében egy épületre – az ún. 25. sz. ill. A épületre, ami mint villa vagy palota is ismert – valamint a keleti fal kutatására koncentrált. Az ásatás folyamán nyolc szelvényt tudunk megkutatni. Az A (25. sz.) épület területén hat szelvényt nyitottunk meg: 2015/2L1-M, 2N, 2O, 2P (1–3); 2Q; 2R; a keleti erőd falnál egyet: 2015/4; a fürdő épülettől északra pedig szintén egy szelvényt: 2017/3D.

A szelvények felülete összesen $199,16 \text{ m}^2$, méretük a következő (ld. térképmelléklet A):

2017/2L1-M: $7 \times 2 \text{ m}$; 2015/2N: $6 \times 5 \text{ m}$; 2017/2O: $3 \times 3 \text{ m}$; 2017/2P: $26 \times 4 \text{ m}$; 2017/2Q: $5 \times 3 \text{ m} + 1,4 \times 2,2 \text{ m} + 2,2 \times 0,4 \text{ m}$; 2017/R: $4 \times 3 \text{ m}$; 2017/3D: $4 \times 1,2 \text{ m}$; 2017/4: $2 \times 2 + 1,2 \times 2 \text{ m}$.

Az 25. sz. épületnek döntő jelentősége van mind az erőd építése előtti nyomok kutatásában, mind pedig a terület népvándorlás kori használatának kérdésében. Az eddigi ásatások egyértelműen több építési fázisra utalnak, és azt bizonyítják, hogy a Csák által készített alaprajz több ilyen fázis összevonásával készült. A 2009 óta folyó hitelesítő ásatások ezeket próbálják szétválasztani, további eddig nem dokumentált elemek kiegészítésével, melyek részben a geofizikai felmérések eredményei alapján pontosan lokalizálhatók (ld. térképmelléklet C). Ezen túl választ keresünk a Fenékpusztán ismert késő antik (5. sz. közepe – 7. sz.) továbbélés kapcsán arra is, hogy meddig és milyen formában használták ezt az

épületet. Idén az épület északi és déli traktusában is folytattunk kutatásokat. Három szelvény (2P, 2Q és 2R) az épület északi részén volt, ahol a belső udvart vágtuk át, ill. a Csák féle portikusz pillérjeit és az épület feltételezett északi bejárati részét próbáltuk rekonstruálni. Az eddigi eredmények alapján nyilvánvaló, hogy ez az északi perysztil-szárny fiatalabb, mint a déli. A déli traktusban szintén három szelvényt nyitottunk meg (2L1-M, 2N, 2O). Itt is a belső udvar, valamint a nyugati szárny építési fázisaira koncentráltunk.

A **2L1-M** szelvény a Csák-féle alaprajz nyugati szárnyában volt, a szelvény déli fala pontosan illeszkedik a 2015-s feltárás 2L szelvényéhez (ld. térképmelléklet B). A szelvény nyugati felében jelen van a 2015-ben is dokumentált É-D-i irányú fal. Ettől nyugatra a szelvényfállal párhuzamosan egy K-NY irányú fal jelentkezik nyugat felé a szelvényen is túlhaladva, ami párhuzamos az itt induló pillérsorral. A falalap hasonlóan mély, mint a kiszedett É-D-i irányú fal, és feltehetően egykorú ezzel, de rendkívül jó megtartású, terméskövekből épült habarcsos kötésben. Egyenlőre nem tisztázott meddig haladt ez a fal nyugat felé, 2014-ben a H szelvény északi fala egy méterrel délebbre zárult.

A kiszedett É-D-i irányú faltól keletre egy terazzopadló jelenkezik ezen egy nagyon kemény döngölt agyagos járósínt van. Ennek elbontása során rendkívül érdekes népvándorlás kori leletek kerültek elő: két préselt és ezüstözött lemez férfi maszk ábrázolással, melynek legközelebbi párhuzamai a frank területekről ismertek, itt a 6. század mások felére keltezhető gazdag temetkezésekben favödrök peremét díszítették. Ezen kívül egy aranyozott bronz fogantyúval ellátott valamint gránát berakásokkal díszített vas csipesz került elő. Nagy számban jöttek elő a terazzo padló szintjéről 4. századi érmek is.

A **2N** szelvény a 25-ös épület déli szárnyának belső udvarában van a 2014/2D és a 2015/2J szelvények között. A Csák féle alaprajz szerint itt két pillér állt. A humusz lehúzása után a két pillér kiszedett helye valóban jól kivehető volt, ezeket negatívban kiszedtük, az aljukon nagy dolomit kövek voltak habarcsos kötés nélkül bedobálva. A két gödör között látszódik az a vékony sáv is, amivel a pilléreket követték Csák munkásai. A pillérek körül – az északi pillér vonaláig – egy É felé enyhén lejtő terazzo padló van, amit több cölöplyuk ill. gödör vág át. Ezekből keltező jellegű anyag nem került elő.

E süllyedt terazzo padló alatt, a legmélyebb részen, a padló elbontása után a déli traktus belső udvarában a folyosó falának alapozását tártuk fel, amit már az előző években is sikerült több helyen megfigyelnünk. Ez a belső udvarosztás feltehetően az apszissal egykorú. Az alapozás részben habarcsos kötésben lévő megmunkált mészkőből áll. A nyugati szelvénytől kb. fél

méterre a folyosófal alapozására merőlegesen egy további falalapozás is indul délnek, egy vonalban a 2015/2K szelvényben dokumentált fallal.

A **2O** szelvény ennek a belső udvarnak a délkeleti felében feküdt és a fentebb említett folyosófal alapozás sarkát tárta fel. Ez a sarok is, mint mindenhol másutt egy terazzo padló alatt feküdt, ami a falalapozás mentén besüppedt; a padlót itt törtük át. A falalap árkából a kőanyagot nagyrészt kibányászták; itt egy laza törmelékes, habarcsos és kő- ill- téglatördékes betöltés dokumentálható. A betöltésből 4. századi érme és egy keső római bronz hajtú került elő. Az alapozás alján két-három rétegben másodlagosan felhasznált téglatöredék volt megfigyelhető, hasonlóan a 2014/2D-szelvényben feltárt észak-nyugati sarokhoz.

A **2P** szelvény a 25-ös épület északi, fiatalabb traktusának belső udvarát vágta át K-NY-irányban. A szelvény déli fala a 2011/2A és a 2009/2-es szelvényekhez csatlakozik (ld. térképmelléklet B). A közel 25 méter hosszú szelvényt három részre osztottuk, amit tanúfalak választottak el egymástól. A 2P1-es szelvény a belső udvar nyugati folyosóját valamint az itt kapcsolódó nyugati szárnyak egy belső termét vágta át. A két É-D-irányú falalapozásnak csak a legalja maradt meg in situ állapotban, a feljebb fekvő részek ki lettek bányászva, feltehetően a Csák féle ásatások során. A nyugati szárnyban és a folyó részen is terrazzo padlót dokumentálhatunk, amit számos cölöplyuk vág át. A folyosó padlóját továbbá egy kb. 1+1 m-es pillér vág át. Ennek felmenő része téglából van rakva, az alapozás 1,5 m mély. A terrazzopadlón – mind a belső teremben, mind a folyosón – egy vastag törmelékes réteg van, ebből több népvándorlás kori kerámia került elő, valamint egy kengyelfejes fibula (Bügelknopffibel).

A 2P2-es szelvény az északi traktus belső udvarát vágja át. Itt az egész felületen egy terrazzo padló jelentkezik, amit részlegesen agyaggal lett javítva. A padlót itt is egy masszív törmelékes-köves réteg borítja és a több gödör ill. cölöplyuk vágja át. Több részen voltak égésnyomok is: elszenesedett fahasábok ill. egy kör alakú tűzhely helye.

A 2P2/3-as szelvények közti tanúfal elbontása után itt is előkerült a belső udvar folyosófalának kiszedett árka. A 2P3-as szelvényt még egy É-D-irányú kiszedett falárok vágja át: ez egy már 2013-ban is regisztrált fal, amit a Csák féle alaprajzon hiányzott és a keleti szárnyat tagolja. A falbetöltésből nagyon sok állatcsont került elő, kevés kerámiával egyetemben; úgy tűnik a falat egy átépítés során már a késő antik korszakban visszabontották. A terrazzo padlót itt is mindenhol cölöplyukak és gödrök vágják át. A folyosó részen egy

vékony árkot is dokumentáltunk, alján további cölöplyukakkal, egy faszerkezetes konstrukció része lehetett.

A **2Q** szelvény a 25-ös épület É-NY-i sarkát, ill. a megelőző georadar mérések alapján feltételezett portikusz egy pillérét kutatta. A felület nagy részén – a szelvény közepén – erős, modern kori bolygatások voltak megfigyelhetők, az első felszínen, csupán a keleti zárófalalapozás látszódott, ami észak felé 1,3 m után el volt bontva. A 2. szintre mélyülve jelentkezett egy K-NY-i rányú falalapozás is, ez azonban fél méterrel mélyebben volt és nem csatlakozott közvetlenül az É-D-irányú falhoz. Feltehetően azonban a két objektum a 25-ös épület északi szárnyának sarkát képezhette. Ezt támasztja alá az ettől a ponttól 3,4 méterre északra feltárt 1 x 1m pilléralapozás is, ami egy vonalban van a keleti zárófallal. A pillértől délre egy DK-ÉNY irányú fűtőcsatorna nyomait dokumentáltuk, ez egy korábbi fázishoz ill. egy másik épülethez tartozhatott.

A **2R** szelvényt a Csák féle alaprajzból kiindulva, a 2Q szelvénytől 13 méterrel keletre, a 25-ös épület északi bejárati részén nyitottuk meg. A szelvény közepén egy ÉD irányú falalapozást figyelhattunk meg, a vége derékszögben befordul NY felé, kb. fél méter hosszban. Ez a bejárati rész lehet, de nem találtunk K felé forduló falat ami kétségesse teszi, hogy milyen széles volt az északi traktus zárodása. A keleti oldalon az É-D-i rányú fallal párhuzamosan négy gödröt ástunk ki, ezek közül kettőből került elő 4. századi érme. A szelvény nyugati felében további gödröket ill. modern bolygatást figyelhattunk meg. Az épület belsejéhez tartozó padlószint nem került elő.

3D szelvény: A 24-es épülettől északra és a 27-es épülettől keletre feküdt (ld. térképmelléklet B). A már 2014-ben és 2015-ben is tervezett szelvény feltárását idén tudtuk elvégezni. A szelvény kitérésére az itt georadarral kimutatható erős anomáliák késztettek, amik arra utaltak, hogy a fürdő és a gymnasium épületét talán egy kökerítés zárta körbe (ld. térképmelléklet C). Az ásások ezt nem bizonyították. A szelvényben csupán egy római kori járószintet (4. századi érmével) és alatta egy La Tène kori réteget sok állatcsonttal tudtunk dokumentálni.

4-es szelvény: Az erőd DK-i saroktornyától közvetlenül északra megnyitott szelvényvel a keleti erődfal vonalát szerettük volna hitelesíteni. A legújabb Lidar-felmérések ugyanis

felvetették azt a lehetőséget, hogy az erőd fala keletebbre a Balatonhoz közelebb húzódott. A megmaradt nyomok valóban csupán egy alapozás legalsó kavicsos rétegét mutatták, kőalapozást már nem találtunk. A szelvény keleti, erősen a Balaton fele eső részéből a víz által „lekerekített” kerámia is előkerült. Hasonló jelenségeket figyelhetünk meg 2009-ben is a 3a szelvényben. A feltárt objektumok nagyon erősen erodáltak, feltehetően a Balaton vízszintjének ingadozása miatt is. Ennek alapján a keleti fal tervezése ugyan bizonyítható, kérdéses azonban, hogy valóban felépült-e és ha igen, akkor mikor mosta el a tó vize.

A szelvényekben talált falmaradványokat az ásatás végeztével kézi erővel földdel óvatosan elfedtük, majd a szelvényeket munkagéppel visszatemetjük.

A leletek restaurálása, leltározása és feldolgozása folyamatban van.

Keszthely, 2017. október 20.

Havasi Bálint
ásatásvezető régész